ePublishing

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
EKT NATIONAL DOCUMENTATION CENTRE

Μακεδονικά

Τόμ. 38 (2009)

Σέρρες, μέρες του 1891: Διαφωνίες παραγόντων της Ελληνικής Κοινότητας ως προοίμιο του «κοινοτικού ζητήματος»

Κωνσταντίνος Ν. Πλαστήρας

doi: 10.12681/makedonika.66

Copyright © 2014, Κωνσταντίνος Ν. Πλαστήρας

Άδεια χρήσης Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0.

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πλαστήρας Κ. Ν. (2011). Σέρρες, μέρες του 1891: Διαφωνίες παραγόντων της Ελληνικής Κοινότητας ως προοίμιο του «κοινοτικού ζητήματος». *Μακεδονικά*, *38*, 193–209. https://doi.org/10.12681/makedonika.66

ΣΕΡΡΕΣ, ΜΕΡΕΣ ΤΟΥ 1891: ΔΙΑΦΩΝΙΕΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΩΣ ΠΡΟΟΙΜΙΟ ΤΟΥ «ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ»

Η τελευταία δεκαετία του 19ου αι. για πολλές ελληνικές κοινότητες πόλεων της Μακεδονίας υπήρξε περίοδος προβλημάτων, εξαιτίας εσωτερικών αναταράξεων που ανέκυψαν στον τρόπο διοίκησής τους, με τριβές και έριδες ανάμεσα σε κοινοτικούς παράγοντες. Κοινός τόπος των περισσοτέρων προβλημάτων ήταν οι διαφορετικές αντιλήψεις διοίκησης και στελέχωσης των ιδρυμάτων, των Εφορειών ή των Επιτροπών, αλλά και οι αυξανόμενες κοινωνικές διενέξεις ανάμεσα σ' αυτούς οι οποίοι σταθερά και για πολλά χρόνια διοικούσαν, δηλαδή στους εύπορους, και στις νέες γενιές που στο μεταξύ αναπτύσσονταν.

Από τον κανόνα αυτό δεν θα μπορούσε να ξεφύγει η πόλη των Σερρών. Το 1891 στάθηκε ένα ιδιαίτερα κρίσιμο έτος διαφωνιών στα κοινοτικά, εκκλησιαστικά και εκπαιδευτικά ζητήματα της Ελληνικής Κοινότητας, διαφωνίες οι οποίες κατέληξαν στο κλείσιμο των σχολείων και την αποπομπή του μητροπολίτη Κωνσταντίνου Βαφείδη[1].

Η παρούσα εργασία* φέρνει στο φως αδημοσίευτα έγγραφα τα οποία φωτίζουν τη διαμάχη αυτή στον χώρο της εκπαίδευσης και δίνουν νέα διάσταση για την ένταση και το βάθος των διαφωνιών.

Ακολουθώντας την πορεία του σοφού φιλόλογου, αρχαιολόγου και Γυμνασιάρχη στο Γυμνάσιο Σερρών, Πέτρου Παπαγεωργίου ανακαλύπτουμε και την πορεία άλλων παραγόντων της πόλεως πλουτίζοντας σε λεπτομέρειες τη γνώση μας γύρω από τον κοινωνικό και πνευματικό βίο της πόλης.

Ο Πέτρος Παπαγεωργίου επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη, από τη Φιλιππούπολη, στα τέλη του ακαδημαϊκού έτους 1887-1888, έχοντας παραιτηθεί από τη θέση του καθηγητή που κατείχε στα Ζαρίφεια Διδασκαλεία της Φι-

---

1. Για την περίοδο αυτή βλ. κυρίως Π. Θ. Πέννας, «Έριδες περί την κοινοτικήν οργάνωσιν της πόλεως Σερρών και τα πρακτικά της εν Σέρραις Εξαρχίας των Μητροπολιτών Θεσσαλονίκης και Σερβίων και Κοζάνης (1891-1892)», *Σερραϊκά Χρονικά* 2 (1957) 5-66. Διάσπαρτες πληροφορίες βλ. ο ίδιος, *Ιστορία των Σερρών,* Αθήναι, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρία Σερρών Μελενίκου, 1966, για την παιδεία της εποχής βλ. σσ. 422-425, για την Εκκλησία, σσ. 474-475. Επίσης, Γ. Καφταντζής, *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της,* τ. 3, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 351-358, 413-414.

* Ανακοινώθηκε στο Β΄ Διεθνές Συνέδριο του Δήμου Σερρών *«Οι Σέρρες και η περιοχή τους από την Οθωμανική κατάκτηση μέχρι τη σύγχρονη εποχή», Σέρρες 6-9 Απριλίου 2006.*

λιππούπολης, επειδή ήρθε σε αντιπαράθεση με τον Γυμνασιάρχη Κ. Νικολαΐδη[2]. Εγκατεστημένος στη Θεσσαλονίκη παρέμεινε μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1889, όταν μετά από πρόταση του Στεφάνου Δραγούμη, προέδρου της Επιτροπής προς «Ενίσχυσιν της Ελληνικής Εκκλησίας και Παιδείας» (από τώρα και εξής ΕΕΕΕΠ), ανέλαβε τη διεύθυνση του Γυμνασίου Σερρών[3].

Στην πόλη των Σερρών έφτασε στις 15 Οκτωβρίου 1889 και παρέμεινε σ' αυτή μέχρι τον Απρίλιο του 1891, όταν εξαιτίας των προβλημάτων που ανέκυψαν έκλεισαν τα σχολεία και επέστρεψε στη Θεσσαλονίκη.

Από το χρονικό διάστημα της Γυμνασιαρχίας του στις Σέρρες γνωρίζουμε δύο αναφορές του σχετικές με εκπαιδευτικά ζητήματα, αλλά και τη στελέχωση του Γυμνασίου με διδακτικό προσωπικό.

Η πρώτη αναφορά του έχει ημερομηνία 24 Οκτωβρίου 1889, δηλαδή σχεδόν αμέσως μετά την άφιξή του και την έναρξη του σχολικού έτους, και διαβιβάζεται από τον Έλληνα πρόξενο Διονύσιο Βιτάλη προς την ΕΕΕΕΠ και τον «Σύλλογο προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων»[4].

Η αναφορά αυτή μας πληροφορεί για την κατάσταση που επικρατεί στο Οικοτροφείο των μαθητών. Ο Ιωάννης Παρχαρίδης, ο οποίος διευθύνει το Οικοτροφείο, πληροφορεί ότι έφτασαν από τη Θεσσαλονίκη 23 τρόφιμοι του διαλυθέντος Διδασκαλείου Θεσσαλονίκης και από την Ξάνθη 3 υπότροφοι του κληροδοτήματος Ζαλάχα. Το κτίριο του Οικοτροφείου δεν επαρκούσε για να στεγάσει όλους τους οικοτρόφους, δηλαδή αυτούς οι οποίοι ήρθαν, καθώς και τους κανονικούς τρόφιμους των Σερρών, γι' αυτό αναζητήθηκε και βρέθηκε καινούριο κτίριο, στο οποίο μεταφέρθηκαν οι παλαιοί οικότροφοι. Ο καθηγητής μαθηματικών Κλ. Αιγιαλείδης, διορισμένος ήδη από το καλοκαίρι του 1889 από τον προκάτοχο του Παπαγεωργίου, Ι. Δέλλιο, διηύθυνε το Οικοτροφείο μέχρι την άφιξη του Ιω. Παρχαρίδη, παρέδωσε σ' αυτόν και ο ίδιος μετακινήθηκε στο νέο οίκημα. Αναφέρονται, επίσης, προβλήματα συγχρωτισμού των οικοτρόφων, διαφορετικότητας στα διδασκόμενα μαθήματα και κυρίως οικονομικά προβλήματα. Ο Παπαγεωργίου ζητά την έγκριση του Συλλόγου και της Επιτροπής για τις διαφοροποιήσεις που έγιναν στο Οικοτροφείο, και επισημαίνει, κυρίως, την ανάγκη τακτικής αποστολής χρημάτων, υπογραμμίζοντας ότι κατά την περίοδο της

---

2. Για τον βίο, την επιστημονική και κοινωνική δράση του Π. Ν. Παπαγεωργίου υπάρχει εκτεταμένη βιβλιογραφία, από την οποία βλ. κυρίως: *Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου (1859-1914). Φιλολογικόν μνημόσυνον επί τη πεντηκοστή επετείω από τον θάνατο αυτού,* Θεσσαλονίκη, Ε.Μ.Σ., 1964. Επίσης, Π. Μ. Νίγδελης, *Πέτρου Ν. Παπαγεωργίου του Θεσσαλονικέως Αλληλογραφία (1800-1912),* Θεσσαλονίκη, Ε.Μ.Σ., 2004, όπου εκτεταμένη βιβλιογραφία στις σσ. 17-20, σύντομο χρονολόγιο του βίου του στις σσ. 313-316 , επίσης βλ. σε όλο το βιβλίο διάσπαρτα στοιχεία για την πορεία και την καριέρα του ως εκπαιδευτικού.

3. Νίγδελης, *ό.π.,* σσ. 77-78.

4. *Ό.π.,* σσ. 78-81.

γυμνασιαρχίας Ι. Δέλλιου στέλνονταν $1^1/_2$ οθωμανική λίρα τον μήνα, ενώ στη νέα περίοδο, αυτή που περιγράφει, $1^1/_4$. Τέλος, επισημαίνει την έλλειψη διδασκάλων για τα μαθήματα των τεχνικών και της γυμναστικής.

Όταν το σχολικό έτος βρίσκεται στο τέλος του, δηλαδή το καλοκαίρι του 1890, αρχίζει να διαφαίνεται καθαρά η διάσταση απόψεων που υπάρχει μεταξύ της Εφορείας των σχολείων, η οποία προεδρεύεται από τον Μητροπολίτη, τον Γυμνασιάρχη και τον νέο πρόξενο Αριστείδη Μεταξά, ο οποίος αντικατέστησε τον Διον. Βιτάλη.

Τρία έγγραφα φωτίζουν αυτή τη διαμάχη.

Στις 10 Ιουλίου ο Μητροπολίτης απευθύνεται προς την ΕΕΕΕΠ κατηγορώντας τον Διον. Βιτάλη ότι ενώ υποσχέθηκε στον καθηγητή Β. Παπαχρήστου αμοιβή 20 λιρών για το κήρυγμα του Θείου Λόγου, αναίρεσε την απόφασή του αυτή ενώπιον της ΕΕΕΕΠ, γι' αυτό ζητά την αποκατάσταση της αλήθειας και γράφει στην αναφορά του: *Ταῦτα ἐθεώρησα καθῆκον νὰ γράψω πρὸς Ὑμᾶς* [...] *μόνον χάριν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πλαγίως ἐπιρριπτομένης ἐμοί τε καὶ τῷ Γυμνασιάρχῃ μομφῆς διότι ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεως τοῦ κ. Βιτάλη, τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐξ Ὑμῶν*[5]. Φαίνεται, λοιπόν, ο Μητροπολίτης να υπερασπίζεται τον Παπαχρήστου, αν και προσπαθεί να εμπλέξει στη διαμάχη και τον Παπαγεωργίου.

Με την ίδια ημερομηνία, 10 Ιουλίου, ο Παπαγεωργίου απευθύνεται προς τον πρόξενο Μεταξά και του ανακοινώνει ότι η Εφορεία συνεδρίασε στις 27 Ιουνίου, συνεδρίαση στην οποία παρέστη ο ίδιος ως εκπρόσωπός του[6]. Του ζητήθηκε να κρίνει το διδακτικό προσωπικό και για τους Β. Παπαχρήστου, Ι. Παρχαρίδη, Κλ. Αιγιαλείδη και Γαλ. Νικολαΐδη ο Παπαγεωργίου πρότεινε τη συνέχιση της συνεργασίας τους και στο μέλλον, αντίθετα για τους Α. Φυλακτό και Ν. Τέγο σημειώνει ότι θα μπορούσε να συνεχιστεί η συνεργασία, μόνο κάτω από ορισμένους όρους. Όμως, επειδή αυτοί οι δύο είναι και οι μόνοι Σερραίοι καθηγητές, ο Παπαγεωργίου από λεπτότητα και προκειμένου να μη θεωρηθεί ότι προσπαθεί να τους απολύσει, αφήνει τους Εφόρους ελεύθερους να θέσουν τους όρους της συνεργασίας.

Δημιουργείται όμως ζήτημα, επειδή οι Έφοροι, μονομερώς, την προηγούμενη ημέρα της συνεδρίασης είχαν απολύσει τον Κλ. Αιγιαλείδη, γι' αυτό και ζητούν από τον Παπαγεωργίου να αναζητήσει αντικαταστάτη του στην Αθήνα, αποστολή που ο Παπαγεωργίου αποδέχεται, αν και σημειώνει

---

5. *ΑΥΕ, Πρόξενος Σερρών Α. Μεταξάς προς Πρόεδρον ΕΕΕΕΠ, Αριθμ. 181/ της 11/ 23.7.1890 / Αριθμ. διεκπ. 474/ 16.7.1890.* Συνημμένο έγγρ. 1: *Επιστολή Μητροπολίτου Σερρών Κωνσταντίνου Βαφείδη προς ΕΕΕΕΠ της 10.7.1890.*

6. *ΑΥΕ, Πρόξενος Σερρών Α. Μεταξάς προς Πρόεδρον ΕΕΕΕΠ, Αριθμ. 181/ της 11/ 23.7.1890 / Αριθμ. διεκπ. 474/ 16.7.1890.* Συνημμένο έγγρ. 2: *Επιστολή Π. Ν. Παπαγεωργίου προς Πρόξενο Α. Μεταξά της 10.7.1890.*

πως και την προηγούμενη χρονιά πάλι παρόμοιο ζήτημα δημιουργήθηκε με τον ίδιο καθηγητή. Η Εφορεία, επίσης, απέλυσε τους Γ. Νικολαΐδη και Β. Σωκρατείδη. Το κυριότερο σημείο της αναφοράς, ωστόσο, είναι η κατακλείδα του, που αποκαλύπτει και το μέγεθος της διαφορετικότητας των απόψεων Παπαγεωργίου και Εφορείας η οποία, όπως προείπαμε, προεδρεύεται από τον Μητροπολίτη και άρα εμμέσως και με διπλωματικότητα εκφράζεται εναντίον του. Γράφει ο Παπαγεωργίου: *Ταῦτα ἐγένοντο πρωΐα τῆς 27ης Ἰουνίου, ἑσπέρα δὲ τῆς 28ης ἀπροσδοκήτως ἔμαθον παρ' ἰδιώτου τὸν ἐν τῇ θέσει τοῦ κ. Αἰγιαλείδου διορισμὸν τοῦ κ. Ἀσπρομάλλη Σερραίου. Ἐρωτήσας ἔμαθον παρὰ τῶν Ἐφόρων ὅτι πράγματι διωρίσθη ὁ κ. Ἀσπρομάλλης, τριετὴς σπουδαστὴς τῶν μαθηματικῶν, δυνάμενος κατ' αὐτοὺς νὰ διδάξῃ τὰ μαθηματικὰ ἐν τῷ γυμνασίῳ καὶ λόγῳ οἰκονομικῷ προτιμότερος παντὸς ἄλλου ἀφοῦ ἐδέχθη νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἀντὶ λιρῶν 80. Εἰς τοὺς Ἐφόρους παρετήρησα ὅτι ὁ διορισμὸς ἀντέκειτο εἰς τὴν ἀνατεθεῖσαν μοι ἐντολὴν ἅτε γενόμενος ἐν ἀγνοίᾳ ἐμοῦ καὶ Ὑμῶν καὶ τῆς σεβ. ἐπιτροπῆς, ἔσπευσα δὲ νὰ ἀνακοινώσω καὶ Ὑμῖν αὐτόν.*

Ἐάν, κ. Πρόξενε, εἰς πάντα τὰ ἀνωτέρω προσθέσω ὅτι οἱ κ. Τέγος καὶ Φυλακτὸς προσελθόντες πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὑπεσχέθησαν τῇ Ἐφορείᾳ ὅσα ἀναγκαῖον ὑφ' ἡμῶν ἐνομίσθη νὰ ὑποσχεθῶσι, συμπληρῶ πάντα ὅσα περὶ τῆς ἀνατεθείσης μοι ἐντολῆς μὲ προσεκαλέσατε νὰ ἐκθέσω Ὑμῖν ἐγγράφως.

Λίγο πολύ δηλαδή και τους δύο Σερραίους καθηγητές ξαναδιόρησαν και τον Σερραίο φοιτητή προσέλαβαν παρά τη διαφορετική άποψη του Παπαγεωργίου και φυσικά εν κρυπτώ.

Τα προβλήματα, λοιπόν, της θητείας του Παπαγεωργίου στο Γυμνάσιο Σερρών πήγαζαν τόσο από τη διαφορετικότητα εκπαιδευτικής πολιτικής και νοοτροπίας ανάμεσα στον Γυμνασιάρχη και την αρμόδια Εφορεία εκπαιδευτικών ζητημάτων στην οποία προεδρεύει ο Μητροπολίτης και ελέγχεται από τους «τσορμπατζήδες», όσο και από το γενικότερο κλίμα που πολώνεται από τις διαμάχες των «τσορμπατζήδων» οι οποίοι διοικούν και των «τσιπλάκιδων» οι οποίοι θέλουν να τους ανατρέψουν.

Ο Παπαγεωργίου εκ των πραγμάτων συγκρούεται έχοντας ωστόσο τη στήριξη του προξένου, της ΕΕΕΕΠ και του προέδρου της, Στεφάνου Δραγούμη. Τούτο γίνεται ακόμη πιο ξεκάθαρο από το διαβαστικό έγγραφο του προξένου Μεταξά προς την ΕΕΕΕΠ, με το οποίο μεταβιβάζει τα προαναφερθέντα έγγραφα και τον τελικό κατάλογο του διδακτικού προσωπικού προς έγκριση, ενώ περιγράφει το κλίμα και τις ταραγμένες σχέσεις[7]. Σημειώνει τα θέματα που απασχόλησαν την Εφορεία: οικονομικά, περικοπές μισθών και συνεχίζει:

---

7. *ΑΥΕ, Πρόξενος Σερρών Α. Μεταξάς προς Πρόεδρον ΕΕΕΕΠ, Αριθμ. 181 της 11/23.7.1890 /Αριθμ. διεκπ. 474/ 16.7.1890.*

Ὡς πρὸς δὲ τὸ ζήτημα τοῦ ἀνωτέρου προσωπικοῦ, [...] *μὴ θέλων νὰ νομίσῃ ἡ Ἐφορεία ὅτι ὀλίγας ἡμέρας ἔχων ἐνταῦθα κληρονομῶ ἰδέας καὶ συμπαθείας τοῦ προκατόχου μου ἀντιθέτου νομιζομένου πρὸς αὐτόν, ὡς καὶ τῆς ἀντιθέτου πρὸς αὐτὸν μερίδος* [...] *καὶ θέλων νὰ καταδείξω προθυμίαν πρὸς εἰλικρινῆ συνεργασίαν ἀνέθηκα τὴν ἀντιπροσώπευσίν μου εἰς τὰς διασκέψεις τῷ κ. Γυμνασιάρχῃ Π. Παπαγεωργίῳ ἅμα μὲν ὡς ἁρμοδιοτέρῳ νὰ κρίνῃ, ἅμα δὲ πεποιθῇ εἰς τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ δώσας αὐτῷ καὶ τὰς σχετικὰς ὁδηγίας. Δυστυχῶς ἡ Ἐφορεία καὶ ἰδίως ὁ Μητροπολίτης παραγνωρίσασα (sic) τὰς ἀγαθάς μου ταύτας προθέσεις, ἐκ πνεύματος ὅλως ἀντιθέτου ἐγνωσμένου προέβη εἰς τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Κου Αἰγιαλείδου καθηγητοῦ τῶν φυσικομαθηματικῶν καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διὰ τοῦ Κου Ἀσπρομάλλου ἀνεψιοῦ ἑνὸς τῶν Ἐφόρων παντελῶς ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ τε Γυμνασιάρχου καὶ ἐμοῦ παρουσιάσασα τὰ γεγονότα ὡς τετελεσμένα ὡς λεπτομερῶς ἐκθέτει καὶ τὸ ἐσώκλειστον πρός με ἔγγραφον τοῦ Κου Γυμνασιάρχου.*

Ἅμα μαθὼν ταῦτα προέβην εἰς σφοδρὰς καὶ πικρὰς παραστάσεις πρὸς τὴν Εφορείαν καὶ ἰδίως τὸν Μητροπολίτην περὶ τοῦ διαβήματός των τούτου ὅλως ἀντικειμένου εἰς τὰ ἐξ ἀρχῆς κεκανονισμένα παρ᾽ ἐμοῦ ἐν διαφόροις ἐγγράφοις, ἅτινα καὶ μετὰ τὸ γεγονὸς ἠναγκάσθην νὰ ἀναγνώσω αὐτοῖς. Ὡς δὲ καὶ ἡ Ἐφορεία ἐβεβαίωσέ (sic) με ὅτι εἰς τὸ μέτρον τοῦτο προέβη καὶ ἐξ ἄλλου λόγου καὶ δὴ οἰκονομικοῦ, καὶ ὅτι οὐδαμῶς διενοεῖτο νὰ ἀσεβήσῃ πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὅτι οὐδεμίαν ἦχεν ὀπισθοβουλίαν, ἐξ οὗ καὶ παρακάλεσέ (sic) με νὰ συνηγορήσω πρὸς Ὑμᾶς ὑπὲρ τῆς ἀποφάσεώς της, ἵν εἶναι βέβαιον, βεβαιότατον ὅτι ἡ Ἐφορεία καὶ ἰδίως ὁ Μητροπολίτης καὶ μετὰ τὰ σκληρὰ μαθήματα ἅτινα παρ᾽ Ὑμῶν ἔλαβε κατὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Σαμαρτζίδου καὶ Τζελέπου ἐξακολουθῇ βαρέως φέρουσα τὴν ἀνάμειξιν Ὑμῶν, καὶ πάσης περιστάσεως δράττεται ὅπως ἀποτινάξῃ τὴν εὐεργετικὴν διὰ τὸν τόπον ἐπέμβασιν τῆς Ἐπιτροπῆς ἥτις ἐμποδίζει αὐτὸν νὰ ρυθμίζῃ τὰ πράγματα συμφώνως τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων καὶ τῶν ἀτομικῶν συμπαθειῶν. Καὶ [τὰς] *τοιαύτας τῆς Ἐφορείας βλέψεις δυστυχῶς ἐνισχύει αὐτὸς ὁ Μητροπολίτης ἀνὴρ βίαιος καὶ εἰς ἄκρων φίλαρχος θεωρῶν τὴν Ὑμετέραν ἐπέμβασιν καὶ εἰς μείωσιν τῶν δικαιωμάτων του, παράδειγμα δὲ πρόσφατον τοῦ διαλλακτικοῦ μὲν ἐμοῦ πνεύματος, ἀδιαλλάκτου δὲ τοῦ Μητροπολίτου ἔστω τοῦτο, ὅτι θέλων νὰ προλάβω δίκαια τῆς Ἐπιτροπῆς μέτρα προέτεινα Αὐτῷ νὰ ἀναβάλῃ τὸν διορισμὸν τοῦ Κου Ἀσπρομάλλου ὡς πρότασιν ἐγκριτέαν ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς ὅπερ ρητῶς καὶ μετ᾽ ἐμπαθείας ἀπέκρουσεν* [...]

Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπολύσεως τοῦ Κου Αἰγιαλείδου ἐπαναλαμβάνω νὰ εἴπω ὅτι δὲν ἐπείσθην ὅτι αὕτη προεκλήθη ἐξ ἀποχρόντων λόγων, ἐνῷ ὁ διορισμὸς τοῦ Κ. Ἀσπρομάλλου εἶναι δεῖγμα φανερόν τῶν ἀρχῶν καὶ διαθέσεων τῆς Ἐφορείας ὡς ἀνωτέρω ἐξέθηκα.–

Λαμβάνων ὑπ᾽ ὄψιν Κύριε Πρόεδρε, ἅμα μὲν τοὺς ἐνταῦθα διέποντας νῦν τὰ κοινὰ Ἐφόρους [ὧν ἐκτὸς δύω], οἱ λοιποὶ δὲν διακρίνονται δυστυχῶς ἐπὶ ἀκραιφνέσιν αἰσθήμασιν καὶ τὸν Μητροπολίτην συστηματικῶς ἀντιπράττοντα εἰς πᾶσαν ἡμῶν ἐπέμβασιν καὶ παραπείθοντα καθ᾽ ἡμῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐμφορουμένους ἐκ διαλλακτικοῦ πνεύματος πρὸς ἡμᾶς φίλους του, ἅμα δὲ τὴν ὑφισταμένην, ὅπερ καὶ σπουδαιοτάτην, γενικοτέραν κρίσιμον πολιτικὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, δὲν προτείνω εἰς Ὑμᾶς αὐστηρόν τι μέτρον, ἄλλως δίκαιον καθ᾽ ἑαυτὸ καὶ συμφέρον, ἀλλὰ ἐκθέσας τὰ πράγματα ὅπως ἔχουσι καταλείπω τὴν ἀπόφασιν εἰς τὴν ἐκτίμησην Ὑμῶν τὴν ἀμερόληπτον καὶ τὴν ἐγνωσμένην ἐμπειρίαν.

Η κατάσταση, όμως, κάθε μέρα θα γίνεται όλο και σοβαρότερη, όπως φαίνεται από μια άλλη επιστολή του Παπαγεωργίου πρός τον Στ. Δραγούμη, με ημερομηνία 25 Αυγούστου 1890[8].

Γράφει: *Οἱ ἐν Σέρραις βαρέως φέροντες τὴν περικοπὴν τοῦ μισθοῦ τοῦ παυθέντος ἐν ἀγνοίᾳ τῆς ἀξιοτίμου ἐπιτροπῆς* [δηλ. της ΕΕΕΕΠ], *καθηγητοῦ τῶν μαθηματικῶν κ. Αἰγιαλείδου προέβησαν εἰς ἀπόφασιν σοβαροτάτην· ὁ μητροπολίτης Σερρῶν μοι ἐτηλεγράφησε τῇ 18ῃ τοῦ μηνὸς ὅτι ἡ «Ἐφορεία ἀπεφάσισεν διατήρησιν Δημοτικῆς μόνον Σχολῆς» καὶ ὅτι «ἀπαλασσόμεθα πάσης πρὸς Γυμνάσιον ὑποχρεώσεως»*. Δηλαδή ο Μητροπολίτης, αφού δεν μπορούσε να διοικήσει τα εκπαιδευτικά ζητήματα της πόλης όπως αυτός ήθελε, αλλά και δεν μπορούσε να παρακάμψει τον πρόξενο, την ΕΕΕΕΠ και τον Παπαγεωργίου, αποφάσισε να καταργήσει το Γυμνάσιο, για να απαλλαγεί από αυτόν. Εννοείται ότι τελικά η απόφαση αυτή δεν υλοποιήθηκε και με τη νέα σχολική χρονιά 1890-1891 λειτούργησαν κανονικά τα σχολεία και φυσικά το Γυμνάσιο.

Η τελευταία πράξη της διαμάχης Μητροπολίτη – Προξένου – Παπαγεωργίου θα παιχθεί τον Φεβρουάριο του 1891. Το σκηνικό αυτή τη φορά έχει να κάνει με την εορτή των Τριών Ιεραρχών και τη θεμελίωση της *Γρηγοριάδας*. Ο Μεταξάς πληροφορεί τον Υπουργό Εξωτερικών μέσω πρεσβείας Κωνσταντινουπόλεως, στις 1/13 Φεβρουαρίου 1891, ότι ο Παπαγεωργίου ο οποίος εκφώνησε τον Πανηγυρικό εκλήθει από τον μητροπολίτη Βαφείδη την προηγούμενη προκειμένου να του κάνει συστάσεις να μην θίξει στον λόγο του την Οθωμανική Αυτοκρατορία και τους Βουλγάρους. Όταν έμαθε τούτο ο Μεταξάς επισκεύθηκε τον Μητροπολίτη μαζί με τον Παπαγεωργίου για να διευθετήσει την κατάσταση[9]. Αναφέρει στο Υπουργείο Εξωτερικών:

---

8. Νίγδελης, *ό.π.*, σσ. 81-82.

9. *ΑΥΕ, Πρόξενος Σερρών Α. Μεταξάς προς Υπουργόν Εξωτερικών Λ. Δεληγιώργην, Αριθμ. 30 της 1/13.2.1891 /Αριθμ. διεκπ. 238/ 12.2.1891.*

... ἐφρόνουν ὅτι ἀπὸ τοῦ βήματος ὁ ῥήτωρ λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τῆς προσφάτου εὐτυχοῦς λύσεως τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος ἣν ὤφειλε νὰ ἀποδώσῃ εἰς μόνην τὴν μεγαθυμίαν τοῦ Σουλτάνου παρὰ πάσας τὰς ἀντενεργείας τῶν ἀντιφρονούντων καὶ σχισματικῶν Βουλγάρων, ἠδύνατο εὐπρεπῶς μὲν ἀλλὰ φανερῶς καὶ ἐντόνως νὰ στιγματίσῃ τὰς Βουλγαρικὰς ῥαδιουργίας ἐπίσης ἐπικινδύνους εἴς τε τοὺς Ἕλληνας καὶ Ὀθωμανοὺς καὶ νὰ παρουσιάσῃ τοὺς σχισματικοὺς ὄχι μόνον ὡς τοὺς πρώτους ἐχθροὺς τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ ὡς τοὺς μόνους [...] *Ὁ Ἀρχιερεὺς προφασιζόμενος ὅτι ἀγνοεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ νέου Διοικητοῦ, ὅστις θὰ παρευρίσκετο εἰς τὴν τελετὴν καὶ θὰ ἐνόει τὰ πάντα ὡς γνωρίζων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, πράγματι δὲ μὴ θέλων νὰ δυσαρεστήσῃ τοὺς δυστυχῶς εἰς τὰ πράγματα τῆς Κοινότητος παρισταμένους, τοὺς Βουλγάρους τοὺς ὑποκρινομένους τοὺς Ἕλληνας, ἐπέτρεπε μόνον τοὺς γίνῃ ἀορίστως λόγος ἢ μᾶλλον γενικός τις ὑπαινιγμὸς περὶ ἀοράτων ἐχθρῶν καὶ τοῦτο μετὰ τὰς ἐπιμόνους παραστάσεις μου. Ὁπαδὸς καὶ θιασώτης τῶν πομπωδῶν λόγων καὶ ἀκαίρων φωνασκιῶν δὲν εἶμαι οὔτε φρονῶ ὅτι διὰ τούτου κατορθοῦται τι τουναντίον ἐσχημάτισα τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ ἀλληλοθαυμασμός μας καὶ αἱ φαινομενικαὶ ἐνέργειαι σπουδαίως μέχρι τοῦδε ἔβλαψαν τὸν ἀγῶνα μας* [...] *καθῆκον μου ἐνόμισα καὶ ὅπως μὴ ἐψυχράνω ἀφ' ἑνὸς τὰ ἀγνὰ αἰσθήματα τοῦ ἐνταῦθα ἑλληνικωτάτου λαοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅπως μὴ ἀποθαρρύνω τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἡμῶν ἐνταῦθα καὶ τοῖς λοιποῖς διαμερίσμασιν ὄργανα νὰ παραστῶ μὲν εἰς τὴν λειτουργίαν ἐν τῇ Μητροπόλει νὰ μὴν παρευρεθῶ δὲ εἰς τὴν ἐν τῷ Σχολείῳ τελετήν. Ὁ Γυμνασιάρχης ἀναγκαζόμενος καὶ οὗτος περιωρίσθη ἐν τῷ λόγῳ του εἰς ἀόριστα καὶ γενικά τινα περὶ Ἑλληνισμοῦ καὶ Μακεδονίας ἀναλύσας ἐν τῷ τέλει τραγῳδίαν τοῦ Αἰσχύλου.*

Καὶ τοῦτον τὸ ἐπεισόδιον πρὸς ὅσους ἄλλα καὶ περὶ ὧν ἐπανειλημμένως εἶχον τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω πρὸς τὸ Βασ. Ὑπουργεῖον μαρτυρεῖ ὅτι ὁ κακὴ μοίρα προϊστάμενος τῆς ἐνταῦθα σπουδαιοτάτης Μητροπόλεως πολὺ ἀπέχει, δυστυχῶς τοῦ ἀνταποκρίνηται εἰς τὰς δικαίας ἡμῶν ἐθνικὰς καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς Ἐκκλησιαστικὰς ἀπαιτήσεις.

Πραγματικά ο Παπαγεωργίου αναγκάστηκε να περιοριστεί στον λόγο του σε νύξεις που για ανθρώπους νοήμονες ή υποψιασμένους είναι σαφέστατες[10], ωστόσο το ρήγμα ανάμεσα στους παράγοντες της εκπαίδευσης, του προξένου αλλά και του λαού βάθαινε υπερβολικά, έτσι ώστε στις 26

10. Περιγραφή της τελετής θεμελίωσης της *Γρηγοριάδας* δημοσιεύεται στην εφημερίδα της Θεσσαλονίκης *Φάρος της Μακεδονίας*, φ. 1503 (6.3.1891), σσ. 2-3, όπου και δημοσίευση του Π. Παπαγεωργίου με τίτλο: «Αρχαία αναθηματική στήλη εν Σέρραις», η οποία αναφέρεται σε επιγραφή που βρέθηκε κατά την εκσκαφή των θεμελίων για την ανοικοδόμηση της *Γρηγοριάδας*, επίσης βλ. το πλήρες κείμενο του λόγου που εκφώνησε ο Π. Παπαγεωργίου στον *Φάρο της Μακεδονίας*, φ. 1505 (13.3.1891), σσ. 1-2.

Απριλίου φτάνουμε στα γεγονότα που συνέβησαν στον μητροπολιτικό ναό, όταν το πλήθος των πιστών αποδοκίμασαν τον Μητροπολίτη φωνάζοντας *Ανάξιος*.

Τα γεγονότα που ακολούθησαν ήταν καταλυτικά και γνωστά σε όλους. Ο Μητροπολίτης φυγαδεύτηκε και περιορίσθηκε στη Μονή Προδρόμου, τα σχολεία έκλεισαν, και μια εξαρχία από αρχιερείς του Οικουμενικού Πατριαρχείου ανέλαβε να επιλύσει τα προβλήματα. Άνοιξαν τα σχολεία, συντάχθηκε νέος Κανονισμός λειτουργίας της Κοινότητας και τοποθετήθηκε ένας νέος Μητροπολίτης.

Για την πόλη των Σερρών άρχισε μια νέα περίοδος δημιουργίας η οποία προετοίμασε τον τόπο για τη μεγάλη εξόρμηση του Μακεδονικού Αγώνα.

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Πρὸς τὴν Σεβαστὴν Ἐπιτροπὴν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ παιδείας.

Ἀξιότιμοι Κύριοι!

Ὁ ἐν Σέρραις κ. Πρόξενος τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως Ἀ. Μεταξᾶς ἀνεκοινώσατό μοι ἐσχάτως Ὑμέτερον ἔγγραφον περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ προκατόχου αὐτοῦ Δ. Βιτάλη ὁρισθείσης καὶ ὑπεσχεθείσης ἀμοιβῆς διὰ τὸ κήρυγμα τοῦ Θείου Λόγου εἰς τὸν ἐνταῦθα Καθηγητὴν τῶν ἱερῶν μαθημάτων κ. Βασίλειον Παπαχρήστου. Ἐν τῷ ῥηθέντι Ὑμετέρῳ ἐγγράφῳ λέγεται ὅτι προσκληθεὶς ὁ κ. Βιτάλης καὶ ἐρωτηθεὶς ἠρνήθη ... ὅτι ὑπεσχέθη ποτὲ τοιαύτην ἀμοιβὴν καὶ ὅτι μάλιστα οὐδὲν ἠδύνατο ποτὲ τοῦ ὑποσχεθῇ τοιαύτην, μὴ ὑπάρχοντος ἐν τῷ προϋπολογισμῷ τὸ τοῦ κονδυλίου κτλ. Ἐπειδὴ ἀξιότιμοι Κύριοι ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ περιπλέκεται καὶ τὸ ἐμὸν ὄνομα ὡς καὶ τοῦ Γυμνασιάρχου κ. Π. Παπαγεωργίου κινδυνεύομεν ἀμφότεροι νὰ χαρακτηρισθῶμεν ὡς ψευδόμενοι διότι ἂν μὴ ἐχαρακτηριζώμεθα [ὡς] τοιοῦτοι ἔδει νὰ πιστευθῶμεν, ὅπερ δυστυχῶς δὲν φαίνεται ἐν τῷ Ὑμετέρῳ ἐγγράφῳ, μᾶλλον δὲ ὑποδεικνύεται τὸ ἀντίθετον ὅτι δηλ. φαίνεται ἀληθὲς ὁ κ. Βιτάλης διὰ τοῦτο καθῆκον ἐθεώρησα νὰ ἀποστείλω πρὸς Ὑμᾶς τὴν παροῦσαν, δι' ἧς νὰ διαβεβαιώσω Ὑμᾶς ἐν ὀνόματι τῆς ἱερᾶς ἀληθείας ὅτι ὁ κ. Βιτάλης μ' ὅλην τὴν πρὸς Ὑμᾶς ἐκπεφρασμένην ἄρνησίν του ὑπεσχέθη εἰς τὸν κ. Βασίλειον Παπαχρήστου 20 λίρας ἢ μᾶλλον συνεφώνησεν αὐτὸν νὰ κηρύττῃ τὸν Θεῖον Λόγον ἀντὶ 20 λιρῶν καὶ ὅτι ἐπομένως ὁ κ. Δ. Βιτάλης, ὧν οὐχὶ ἕτερον τι διασαφήσει τὴν ἀλήθειαν διὰ νὰ μὴ φανῇ αὐτοβούλως πράξας καὶ ἐνεργήσας ἀδίκως πτωχὸν νέον ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους ἐργαζόμενον. Καταρρίπτη τὸ γόητρον Ὑμῶν καὶ τῶν ἀντιπροσώπων Ὑμῶν καὶ ἐπὶ τέλους εἰς οὐδὲν τιθέμενους τὴν ἀλήθειαν ἐπιρρίπτει πλαγίως εἰς ... τὸν Γυμνασιάρχην ὅτι ψευδῶς μαρτυροῦμεν ὑπὲρ τοῦ Βασιλείου.

Ταῦτα ἐθεώρησα καθῆκον νὰ γράψω πρὸς Ὑμᾶς [ὡς ἡ ἀνωτέρω ...] μόνον χάριν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς πλαγίως ἐπιρριπτομένης ἐμοί τε καὶ τῷ Γυμνασιάρχῃ μομφῆς διότι ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ὑποσχέσεως τοῦ κ. Βιτάλη τοῦτο ἐξαρτᾶται ἐξ Ὑμῶν. Βεβαίως δὲν εἶναι δίκαιον νὰ πληρώσητε Ὑμεῖς διὰ κακόβουλον ὑπόσχεσιν τρίτου καίτοι ἀντιπροσώπων Ὑμῶν δίκαιον ὅμως νομίζω νὰ ἐπιβληθῇ αὐτῷ ἡ ἐξ ἰδίων ἐκπλήρωσις τῆς ὑποσχέ-

σεώς του καὶ τοῦτο κατὰ τοιοῦτον μᾶλλον καθ' ὅσον ὑποσχόμενος διετέλει ἐν ἀντιπρόσωπος Ὑμῶν.

Ἐπὶ τούτοις εὐχόμενος Ὑμῖν τὰ βέλτιστα καὶ ἐκφράζων τὴν πρὸς ὑμᾶς ἐξαίρετόν μου ὑπόληψιν διατελῶ

Ἐν Σέρραις τῇ 10 Ἰουλίου 1890
Τῆς Ὑμετέρας περισπουδάστου μοι [ ]
διάπυρος ἐν Χριστῷ εὐχέτης
† ὁ Σερρῶν Κωνσταντῖνος Βαφείδης

Πρὸς τὸν ἀξιότιμον κ. Ἀριστείδην Μεταξᾶν Πρόξενον τῆς Ἑλλάδος.

Συμφώνως πρὸς ἣν ἐντολήν μοι ἀνεθέσατε νὰ ἀντιπροσωπεύσω Ὑμᾶς παρὰ τῇ σεβ. Ἐφορείᾳ τῶν σχολείων κατὰ τὰς διασκέψεις καὶ συζητήσεις περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκπαιδευτικῶν δηλῶ ὑμῖν ὅτι προσκληθεὶς τῇ 27ῃ Ἰουνίου ὑπὸ τῶν κ. Ἐφόρων ἠρωτήθην ἐν ἀρχῇ τὴν γνώμην περὶ τῶν καθηγητῶν τοῦ Γυμνασίου. Καὶ περὶ μὲν τῶν κ. Βασιλείου Παπαχρήστου, Ἰω. Παρχαρίδου, Κλεάνθους Αἰγιαλείδου καὶ Γαληνοῦ Νικολαΐδου ῥητῶς ἀπήντησα ὅτι δυνατὴ εἶναι ἡ μετ' αὐτῶν καὶ ἐν τῷ μέλλοντι συνεργασία, ὅσον δὲ εἰς τοὺς κ. Ἀθαν. Φυλακτὸν καὶ Ν. Τέγον παρετήρησα ὅτι ἡ μετ' αὐτῶν σύμπραξις κατορθωτὴ θὰ εἶναι ἐπὶ ὅροις δυναμένοις νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ἐν τῷ μέλλοντι εἰλικρινῆ αὐτῶν πρὸς τὸ Γυμνάσιον πολιτείαν καὶ τὸν διευθύνοντα αὐτὸ συμπεριφοράν, προσέθηκα δὲ ὅτι θέλων νὰ ἀποφύγω τὴν ὑπόνοιαν ὅτι ἀγωνίζομαι νὰ ἐξοστρακίσω ἐκ τοῦ σχολείου τοὺς δύο μόνους ἐγχωρίους καθηγητὰς καταλείπω τὴν εὕρεσιν καὶ ἐφαρμογὴν καταλλήλων μέτρων εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν Ἐφόρων.

Ἡ Ἐφορεία ἁπαντῶσα ἐδήλωσέ μοι ὅτι τῇ προτεραίᾳ σκεφθεῖσα προέβη διὰ λόγους, οὐχὶ ἀσχέτους καὶ πρὸς τὴν διδακτικὴν αὐτοῦ ἱκανότητα, εἰς τὴν ἀπόλυσιν τοῦ κ. Αἰγιαλείδου καὶ μὲ παρεκάλεσεν ἂν μεταβῶ εἰς Ἀθήνας νὰ ἀποταθῶ πρὸς τὴν σεβ. Ἐπιτροπὴν πρὸς εὕρεσιν ἀντικαταστάτου. Εἶπον ὅτι ἔχων σκοπὸν νὰ μεταβῶ εἰς Ἀθήνας προθύμως θὰ δεχθῶ τὴν ἐντολὴν ἀλλὰ γιγνώσκω ἀπὸ πολλοῦ χρόνου λεγομένην τὴν κατὰ τὸ ἐπιὸν σχολικὸν ἔτος πρόσληψιν τοῦ κ. Θεοδωρίδου σπουδάζοντος τὰ μαθηματικά, πρόσληψιν ἣν καὶ αὐτὸς ὁ κ. Αἰγιαλείδης ἔμαθεν. Ἡ Ἐφορεία ἠρνήθη παρατηρήσασα ὅτι ὁ κ. Θεοδωρίδης θὰ ἐξακολουθήσῃ σπουδάζων ἐν Ἀθήναις, εἶτα δὲ προσέθηκεν ὅτι ἐκ τῶν καθηγητῶν ἀπελύθη διὰ λόγους ἀνικανότητος καὶ ὁ κ. Γαληνὸς Νικολαΐδης διδάσκαλος τῆς Γαλλικῆς καὶ Τουρκικῆς, ὡς καὶ ὁ διευθυντὴς τῆς Ἀστικῆς Σχολῆς κ. Σωκρατείδης. Τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ κ. Σωκρατείδου δι' ἑτέρου περισσοτέρας ἱκανότητος καὶ ὑψηλοτέρας παιδεύσεως εἶχον, κ. Πρόξενε, ἐγὼ αὐτὸς συστήσῃ πρὸ πολλοῦ τῇ Ἐφορείᾳ ἀναπτύξας ἅμα καὶ τοὺς λόγους δι' οὓς ἀναγκαίαν ἔκρινον

εὐρυτέραν τινα τῆς σπουδαίας ταύτης Σχολῆς ἐπὶ τὸ ἐθνικώτερον μεταρρύθμισιν. Καὶ ἡ εὕρεσις καταλλήλου διευθυντοῦ ἀνετέθη καθ' ὑπόδειξιν ἐμοῦ εἰς τὴν σεβαστὴν Ἐπιτροπὴν καθὼς δηλοῖ τὸ πρὸς ἐμοὶ πληρεξούσιον γράμμα τῆς Ἐφορείας. Ὅσον εἰς τὸν κ. Τέγον ἡ Ἐφορεία ἐδήλωσεν ὅτι δύναται νὰ ἀσκήσῃ τόσην ῥοπὴν εἰς τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ὥστε νὰ δοθῇ ἐπίσημος ὑπόσχεσις περὶ τοῦ μέλλοντος, τοὐναντίον δὲ περὶ τοῦ κ. Φυλακτοῦ δὲν ἀπέκρυψε δισταγμοὺς καὶ φόβους. Ὁ λόγος μετέβη εἶτα εἰς τὰ οἰκονομικὰ τῶν σχολείων, πρὸς ὧν κακῶς ἐχόντων τὴν θεραπείαν παρεκλήθην καὶ ἐγὼ καὶ δι' ἐμοῦ καὶ οἱ ἄλλοι καθηγηταὶ νὰ συντελέσωμεν δι' ἑκουσίας εἰσφορᾶς ἐκ τῶν ὡρισμένων μισθῶν, ὡς δηλοῖ καὶ ὁ ὑπὸ τῆς Α. Σεβασμιώτητος ὑποβληθεὶς Ὑμῶν κατάλογος, καὶ ἡ συνεδρίασις διελύθη ἀφοῦ ἡ Ἐφορεία μοι ὡμολόγησε χάριτας.

Ταῦτα ἐγένοντο πρωΐα τῆς 27ης Ἰουνίου, ἑσπέρα δὲ τῆς 28ης ἀπροσδοκήτως ἔμαθον παρ' ἰδιώτου τὸν ἐν τῇ θέσει τοῦ κ. Αἰγιαλείδου διορισμὸν τοῦ κ. Ἀσπρομάλλη Σερραίου. Ἐρωτήσας ἔμαθον παρὰ τῶν Ἐφόρων ὅτι πράγματι διωρίσθη ὁ κ. Ἀσπρομάλλης, τριετὴς σπουδαστὴς τῶν μαθηματικῶν, δυνάμενος κατ' αὐτοὺς νὰ διδάξῃ τὰ μαθηματικὰ ἐν τῷ Γυμνασίῳ καὶ λόγῳ οἰκονομικῷ προτιμότερος παντὸς ἄλλου ἀφοῦ ἐδέχθη νὰ ὑπηρετήσῃ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ ἀντὶ λιρῶν 80. Εἰς τοὺς Ἐφόρους παρετήρησα ὅτι ὁ διορισμὸς ἀντέκειτο εἰς τὴν ἀνατεθεῖσαν μοι ἐντολὴν ἅτε γενόμενος ἐν ἀγνοίᾳ ἐμοῦ καὶ ὑμῶν καὶ τῆς σεβ. Ἐπιτροπῆς, ἔσπευσα δὲ νὰ ἀνακοινώσω καὶ ὑμῖν αὐτόν.

Ἐάν, κ. Πρόξενε, εἰς πάντα τὰ ἀνωτέρω προσθέσω ὅτι οἱ κ. Τέγος καὶ Φυλακτὸς προσελθόντες πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ὑπεσχέθησαν τῇ Ἐφορείᾳ ὅσα ἀναγκαῖον ὑφ' ἡμῶν ἐνομίσθη νὰ ὑποσχεθῶσι, συμπληρῶ πάντα ὅσα περὶ τῆς ἀνατεθείσης μοι ἐντολῆς μὲ προσεκαλέσατε νὰ ἐκθέσω Ὑμῖν ἐγγράφως.

Διατελῶ τιμῶν Ὑμᾶς ἐξόχως
Ὑμέτερος Πέτρος Ν. Παπαγεωργίου
Γυμνασιάρχης

Ἐν Σέρραις τῇ 10ῃ Ἰουλίου 1890

Ἐν Σέρραις τὴν 11/23 Ἰουλίου 1890.

Κύριε Πρόεδρε

Ἐγκλείστως ᾧδε λαμβάνω τὴν τιμήν νὰ διαβιβάσω τὸν κατάλογον τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ τοῦ ἐνταῦθα Γυμνασίου τὸν ὑποβληθέντα μοι ὑπὸ τῆς Α.Σ. τοῦ Μητροπολίτου Σερρῶν προέδρου τῆς Ἐφορείας. Πρὶν προβῶ εἰς κρίσεις περὶ αὐτοῦ, καθῆκον θεωρῶ νὰ προτάξω τὰ ἑξῆς μέλλοντα νὰ διαφωτίσουν Ὑμᾶς περὶ τῶν λαβόντων τελευταῖον χώραν ὅπως ἀσφαλῶς ἀποφασίσητε περὶ τῶν δεόντων γενέσθαι.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν παραλαβήν τῆς ἐνταῦθα ὑπηρεσίας καὶ τὴν ἄμεσον ἀναχώρησην τοῦ προκατόχου μου Κου Βιτάλη, ὁ Μητροπολίτης κατ' ἐντολὴν τῆς Ἐφορείας μὲ προσεκάλεσε νὰ συσκεφθῶμεν περί τε τῆς γενικῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῶν ἐκπαιδευτηρίων καὶ τοῦ κατ' ἔτος αὐξανομένου ἐλλείματος καὶ περὶ τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ. Καὶ περὶ μὲν περὶ τοῦ οἰκονομικοῦ ἔγραψα ἤδη Ὑμῖν ἐν τῷ ὑπ' Ἀριθ. 175 καὶ ἀπὸ 26 Ἰουνίου ἐ.ἔ. ἐγγράφῳ μου εἰς ἃ σήμερον προσθέτω ὅτι ἡ Ἐφορεία προέβη καὶ εἰς δευτέραν εἰσφορὰν ἢ μᾶλλον ἐπιβλητικὴν ἔκπτωσιν 10% ἐπὶ τοῦ μισθοῦ τοῦ ἀνωτέρου προσωπικοῦ ὧν ἐκτὸς μιᾶς διδασκαλίσης παραιτηθείσης οἱ λοιποὶ ἀγογγύστως ἐδέχθησαν λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὰς δεινὰς περιστάσεις. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ζήτημα τοῦ ἀνωτέρου προσωπικοῦ, τοῦτο μέν, διατελεῖ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ποιοῦ καὶ τῆς ἀξίας αὐτοῦ, τοῦτο δέ, μὴ θέλων νὰ νομίσῃ ἡ Ἐφορεία ὅτι ὀλίγας ἡμέρας ἔχων ἐνταῦθα κληρονομῶ ἰδέας καὶ συμπαθείας τοῦ προκατόχου μου ἀντιθέτου νομιζομένου πρὸς αὐτόν, ὡς καὶ τῆς ἀντιθέτου πρὸς αὐτὸν μερίδος, ἐννοῶ δὲ τέλος ὅτι οἱ [διάκοντες] τὰ κοινὰ ... τὴν ἀνωτέραν διακυβέρνησιν ἐκ μέρους τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ θέλων νὰ καταδείξω προθυμίαν πρὸς εἰλικρινῆ συνεργασίαν ἀνέθηκα τὴν ἀντιπροσώπευσίν μου εἰς τὰς διασκέψεις τῷ κ. Γυμνασιάρχη Π. Παπαγεωργίῳ ἅμα μὲν ὡς ἁρμοδιοτέρῳ νὰ κρίνῃ, ἅμα δὲ πεποιθεῖ εἰς τὴν ἀκεραιότητα τοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ δώσας αὐτῷ καὶ τὰς σχετικὰς ὁδηγίας. Δυστυχῶς ἡ Ἐφορεία καὶ ἰδίως ὁ Μητροπολίτης παραγνωρίσασα (sic) τὰς ἀγαθάς μου ταῦτας προθέσεις, ἐκ πνεύματος ὅλως ἀντιθέτου εἰμένη προέβη εἰς τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Κου Αἰγιαλείδου καθηγητοῦ τῶν φυσικομαθηματικῶν καὶ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτοῦ διὰ τοῦ Κου Ἀσπρομάλλη ἀνεψιοῦ ἑνὸς τῶν ἐφόρων παντελῶς ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ τε Γυμνασιάρχου καὶ ἐμοῦ παρουσιάσασα τὰ γεγονότα ὡς τετελεσμένα ὡς λεπτομερῶς ἐκθέτει καὶ τὸ ἐσώκλειστον πρός με ἔγγραφον τοῦ Κου Γυμνασιάρχου.

Ἅμα μαθὼν ταῦτα προέβην εἰς σφοδρὰς καὶ πικρὰς παραστάσεις πρὸς τὴν Ἐφορείαν καὶ ἰδίως τὸν Μητροπολίτην περὶ τοῦ διαβήματός των τούτου ὅλως ἀντικειμένου εἰς τὰ ἐξ ἀρχῆς κεκανονισμένα παρ' ἐμοῦ ἐν διαφόροις

ἐγγράφοις, ἅτινα καὶ μετὰ τὸ γεγονός ἠναγκάσθην νὰ ἀναγνώσω αὐτοῖς. Ὡς δὲ καὶ ἡ Ἐφορεία ἐβεβαίωσέ (sic) με ὅτι εἰς τὸ μέτρον τοῦτο προέβη καὶ ἐξ ἄλλου λόγου καὶ δὴ τοῦ οἰκονομικοῦ, καὶ ὅτι οὐδαμῶς διενοεῖτο νὰ ἀσεβήσῃ πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὅτι οὐδεμίαν εἶχεν ὀπισθοβουλίαν, ... καὶ παρακάλεσέ (sic) με νὰ συνηγορήσω πρὸς Ὑμᾶς διὰ τὰς ἀποφάσεις της, ἓν εἶναι βέβαιον, βεβαιότατον ὅτι ἡ Ἐφορεία καὶ ἰδίως ὁ Μητροπολίτης καὶ μετὰ τὰ σκληρὰ μαθήματα ἅτινα παρ' Ὑμῶν ἔλαβε κατὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Σαμαρτζίδου καὶ Τζελέπη ἐξακολουθῇ βαρέως φέρουσα τὴν ἀνάμειξιν ἡμῶν, καὶ πάσης περιστάσεως δράττεται ὅπως ἀποτινάξῃ τὴν εὐεργετικὴν διὰ τὸν τόπον ἐπέμβασιν τῆς Ἐπιτροπῆς ἥτις ἐμποδίζει αὐτὸν νὰ ρυθμίζῃ τὰ πράγματα συμφώνως τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων καὶ τῶν ἀτομικῶν συμπαθειῶν. Καὶ [τὰς] *τοιαύτας τῆς Ἐφορείας βλέψεις δυστυχῶς ἐνισχύει αὐτὸς ὁ Μητροπολίτης ἀνὴρ βίαιος καὶ εἰς ἄκρων φίλαρχος θέλων τὴν Ὑμετέραν ἐπέμβασιν καὶ εἰς μείωσιν τῶν δικαιωμάτων του, παράδειγμα δὲ πρόσφατον τοῦ διαλλακτικοῦ μὲν ἐμοῦ πνεύματος, ἀδιαλλάκτου δὲ τοῦ Μητροπολίτου ἔστω τοῦτο, ὅτι θέλων νὰ προλάβει δίκαια τῆς Ἐπιτροπῆς μέτρα προέτεινα Αὐτῷ νὰ ἀναβάλῃ τὸν διορισμὸν τοῦ Κου Ἀσπρομάλλη ὡς πρότασιν ἐγκριτέαν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ὅπως ρητῶς καὶ μετ' ἐμπαθείας ἀπέκρουσεν, ἀνακινούντας τοῦτο καὶ ἐν τῷ ἐσωκλείστῳ καταλόγῳ τῆς Α. Σεβασμιώτητος, ὅσον δ' ἀφορᾶ καὶ τὸν ὑπ' Ἀριθ. 4 τοῦ καταλόγου καθηγητὴν Κον Φυλακτὸν θὰ ... ὁρίσει ... εὐκόλως ἡ ἐπιτροπὴ ἐκ τῆς περὶ αὐτοῦ παρατηρήσεως ὅτι ἡ Ἐφορεία εὐχαρίστως θὰ ἔβλεπεν αὐτὸν μετατατιθέμενον ὅπως αὐτὸς ὁ ἴδιος διαδίδει ὅτι ἐζήτησε παρ' ὑμῶν διὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ Γενικοῦ Προξένου καὶ ὅτι αὐτὸς διὰ πολλοὺς λόγους σχετικοὺς πρὸς τὴν ὁμαλὴν λειτουργίαν τοῦ ἐνταῦθα Γυμνασίου ἤθελον προσέτι Ὑμῶν τὴν ἐντεῦθεν μετάθεσίν του ὡς ἀναγκαιοτάτου.*

Ἐπανερχόμενος εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπολύσεως τοῦ Κου Αἰγιαλείδου ἐπαναλαμβάνω νὰ εἴπω ὅτι δὲν ἐπείσθην ὅτι αὕτη προεκλήθη ἐξ ἀποχρόντων λόγων, ἐνῷ ὁ διορισμὸς τοῦ Κ. Ἀσπρομάλλη εἶναι δεῖγμα μακρὰν τῶν ἀρχῶν καὶ διαθέσεων τῆς Ἐφορείας ὡς ἀνωτέρω ἐξέθηκα.–

Λαμβάνων ὑπ' ὄψιν Κύριε Πρόεδρε ἅμα μὲν τοὺς ἐνταῦθα διέποντας νῦν τὰ κοινὰ Ἐφόρους [ὧν ἐκτὸς δύω], οἱ λοιποὶ δὲν διακρίνονται δυστυχῶς ἐπὶ ἀκραιφνέσιν αἰσθήμασιν καὶ τοῦ Μητροπολίτου συστηματικῶς ἀντιπράττοντος εἰς πᾶσαν ἡμῶν ἐπέμβασιν καὶ παραπείθοντος καθ' ἡμῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐμφορουμένους ἐκ διαλλακτικοῦ πνεύματος πρὸς ἡμᾶς φίλους του, ἅμα δὲ τῶν ὑφισταμένων, ὅπερ καὶ ἐπικινδυνότατον, γενικοτέραν κρίσιμον πολιτικὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, δὲν προτείνω εἰς Ὑμᾶς αὐστηρόν τι μέτρον, ἄλλως δίκαιον καθ' ἑαυτὸ καὶ συμφέρον, ἀλλὰ ἐκθέσας τὰ πράγματα ὅπως ἔχουσι καταλείπω τὴν ἀπόφασιν εἰς τὴν ἐκτίμησην Ὑμῶν τὴν ἀμερόληπτον καὶ τὴν ἐγνωσμένην ἐμπειρίαν.–

Δέξασθε Κύριε Πρόεδρε τὴν βεβαίωσιν τῆς ὑψίστης πρὸς Ὑμᾶς ὑπολήψεώς μου καὶ τιμῆς.

Ὁ Πρόξενος

Ἀ. Μεταξᾶς.

Υ.Γ. Μαθὼν τὴν στιγμὴν ταύτην ὅτι ὁ Κος Γυμνασιάρχης μεταβαίνει εἰς Ἀθήνας ἐνεχείρισα αὐτῷ τὸ ἄνω ἔγγραφον ὅπως ἐπιδώσῃ Ὑμῖν δύνασθαι δὲ νὰ προσκαλέσητε αὐτὸν ὅπως μάθητε λεπτομερέστερον τὰ ἐνταῦθα.

Ἐν Σέρραις τῇ 1/13 Φεβρουαρίου 1891

Ἀριθ. 30

Πρὸς τὴν Αὐτοῦ Ἐξοχότητα
Κύριον Λ. Δεληγεώργην
Ὑπουργὸν ἐπί τῶν Ἐξωτερικῶν
Εἰς Ἀθήνας

Ἐξοχώτατε

Φρονῶν ὅτι ἡ δημοσιογραφία θὰ λάβῃ ἴσως ἀφορμὴν ἵνα διαπραγματευθῇ ἐπεισόδιόν τι λαβὸν χώραν ἐνταῦθα κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Μητροπολίτου, σπεύδω νὰ πληροφορήσω τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ὅτι ὁ Ἀρχιερεὺς τὴν προτεραίαν καλέσας τὸν Γυμνασιάρχην κ. Παπαγεωργίου ἀπηγόρευσεν αὐτῷ νὰ θίξῃ ἐν τῷ Πανηγυρικῷ αὐτοῦ πᾶν σχετικὸν πρὸς τὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ τοὺς Βουλγάρους τοὺς σκευωρούντας κατὰ τῶν ἡμετέρων πραγμάτων. Μαθὼν τοῦτο παρέλαβον τὸν κ. Γυμνασιάρχην καὶ μετέβην εἰς τὸν Μητροπολίτην πρὸς ὃν συνεφωνήσαμεν εἰς [δράσιν?] *(ὅπως καὶ ἐξ ἀρχῆς ἄλλως εἴχομεν τὴν ἰδέαν ταύτην) συνεφώνησα δὲ εἰς τὸ δεύτερον καθ' ὅσον ἐγὼ μὲν εφρόνουν ὅτι ἀπὸ τοῦ βήματος ὁ ῥήτωρ λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τῆς προσφάτου εὐτυχοῦς λύσεως τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος ἦν ὤφειλε νὰ ἀποδώσῃ εἰς μόνην τὴν μεγαθυμίαν τοῦ Σουλτάνου παρὰ πάσας τὰς ἀντενεργείας τῶν ἀντιφρονούντων καὶ σχισματικῶν Βουλγάρων, ἠδύνατο εὐπρεπῶς μὲν ἀλλὰ φανερῶς καὶ ἐντόνως νὰ στιγματίσῃ τὰς Βουλγαρικὰς ῥαδιουργίας ἐπίσης ἐπικινδύνους εἴς τε τοὺς Ἕλληνας καὶ Ὀθωμανοὺς καὶ νὰ παρουσιάσῃ τοὺς σχισματικοὺς ὄχι μόνον ὡς τοὺς πρώτους ἐχθροὺς τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀλλὰ καὶ ὡς τοὺς μόνους παντὶ σθένει ἐπιζητοῦντες νὰ διαβάλ-*

λωσι [ἰδίους ..... καὶ ....] *τὸν νομοταγῆ καὶ εἰς τὰ καθεστώτα πιστὸν ἑλληνικὸν πληθυσμόν. Ὁ Ἀρχιερεὺς προφασιζόμενος ὅτι ἀγνοεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ νέου Διοικητοῦ, ὅστις θὰ παρευρίσκετο εἰς τὴν τελετὴν καὶ θὰ ἐνόει τὰ πάντα ὡς γνωρίζων τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, πράγματι ὡς μὴ θέλων νὰ δυσαρεστήσῃ τοὺς δυστυχεῖς εἰς τὰ πράγματα τῆς Κοινότητος παρισταμένους τοὺς Βουλγάρους τοὺς ὑποκρινομένους τοὺς Ἕλληνας ἐπέτρεπε μόνον τοὺς γίνῃ ἀορίστως λόγος ἢ μᾶλλον γενικός τις ὑπαινιγμὸς περὶ ἀοράτων ἐχθρῶν καὶ τοῦτο μετὰ τὰς ἐπιμόνους παραστάσεις μου. Ὅπαδὸς καὶ θιασώτης τῶν πομπωδῶν λόγων καὶ ἀκαίρων φωνασκιῶν δὲν εἶμαι οὔτε φρονῶ ὅτι διὰ τούτου κατορθοῦται τι τουναντίον ἐσχημάτισα τὴν ἰδέαν ὅτι ὁ ἀλληλοθαυμασμός μας καὶ αἱ φαινομενικαὶ ἐνέργειαι σπουδαίως μέχρι τοῦδε ἔβλαψαν τὸν ἀγῶνά μας μεθ' ὅλας τὰς θυσίας ἡμῶν καὶ παρέσχον τοῖς ἡμετέροις ἐχθροῖς πράγματα ὅπως μᾶς διαβάλλωσι καὶ ἐνεργῶσιν ἀθορύβως καὶ πολὺ ἀποτελεσματικώτερον, ἄλλον εἰς τὰς σημερινὰς κρισίμους περιστάσεις καθ' ἃς αἱ παντοῖαι κατὰ τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν πραγμάτων ἐπιβουλαὶ κινδυνεύουσι νὰ ἀπογοητεύσωσι τοὺς ὑπὲρ αὐτῶν ἐργαζομένους εὐπρεπῶς οὐχ ἔντονος φωνὴ διαμαρτυρήσεως πρὸ τοιούτου πολυπληθοῦς ἀκροατηρίου (sic) μοὶ ἐφαίνετο προσφοροτάτη, ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ διαφωνία αὕτη διεδόθη καὶ ἐγνώσθη καὶ διήγηρεν εὐτυχῶς ἐνταῦθα ὑπὲρ ἡμῶν τὴν κοινὴν τῆς πόλεως γνώμην, καθῆκον μου ἐνόμισα καὶ ὅπως μὴ ἐψυχράνω ἀφ' ἑνὸς τὰ ἀγνὰ αἰσθήματα τοῦ ἐνταῦθα ἑλληνικωτάτου λαοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου ὅπως μὴ ἀποθαρρύνω τὰ ἐκπαιδευτικὰ ἡμῶν ἐνταῦθα καὶ τοῖς λοιποῖς διαμερίσμασιν ὄργανα νὰ παραστῶ μὲν εἰς τὴν λειτουργίαν ἐν τῇ Μητροπόλει νὰ μὴν παρευρεθῶ δὲ εἰς τὴν ἐν τῷ Σχολείῳ τελετήν. Ὁ Γυμνασιάρχης ἀναγκαζόμενος καὶ οὗτος περιωρίσθη ἐν τῷ λόγῳ του εἰς ἀόριστα καὶ γενικά τινα περὶ Ἑλληνισμοῦ καὶ Μακεδονίας ἀναλύσας ἐν τῷ τέλει τραγῳδίαν τοῦ Αἰσχύλου.*

Καὶ τοῦτον τὸ ἐπεισόδιον πρὸς ὅσους ἄλλα καὶ περὶ ὧν ἐπανειλημμένως εἶχον τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω πρὸς τὸ Βασ. Ὑπουργεῖον μαρτυρεῖ ὅτι ὁ κακὴ μοίρα προϊστάμενος τῆς ἐνταῦθα σπουδαιοτάτης Μητροπόλεως πολὺ ἀπέχει, δυστυχῶς τοῦ ἀνταποκρίνηται εἰς τὰς δικαίας ἡμῶν ἐθνικὰς καὶ αὐτὰς ἀκόμη τὰς Ἐκκλησιαστικὰς ἀπαιτήσεις.

Ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ κλήρου ἐν γένει καὶ ἰδίως περὶ Μητροπολιτῶν θέλω ἐπανέλθῃ προσεχῶς συμμορφούμενος πρὸς τὸ ὑπ' ἀριθ. 2870 κρυπτογραφικὸν ἔγγραφον τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος.

Εὐπειθέστατος
Ὁ Πρόξενος
Ἀ. Μεταξᾶς

Ἐπιστρέφων πρὸς τὸ ἡμῶν τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργεῖον τοῦ ἐπεισοδίου ἔλαβον γνῶσιν δι' ἀναφορᾶς ἰδίως τοῦ προξενείου ἐπιτραπήτω μοι οὐχ' ἧττον νὰ ἐκφράσω τὴν γνώμην ὅτι τὴν περίπτωσιν δὲν κρίνω ὡς ἀξίαν νὰ προκαλέσῃ ἔστω τὴν ἐλαχίστην διαφωνίαν προξενείου καὶ Μητροπόλεως.

Ἐν Πέραν Κωνσταντινουπόλεως, τὴν 26 Φεβρουαρίου 1891.

Εὐπειθέστατος
Ν. Μαυροκορδᾶτος

[Στο περιθώριο του εγγράφου]
Παραπέμπεται ἐπὶ ἐπιστροφὴν πρὸς τὴν ἐν Κ/πόλει Β. Πρεσβείαν
ἐν Ἀθήναις τὴν 14 Φεβρ. '91
Ὁ ὑπουργὸς
Λ. Δεληγεώργης

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ν. ΠΛΑΣΤΗΡΑΣ

SUMMARY

Konstantinos N. Plastiras, *Serres, Days of 1891: Disagreements within the Greek Community as a Prelude to the «Community Question».*

The last decade of the 19th century brought many surprises and problems connected with community issues in the town of Serres, especially in the sphere of education.

This paper sheds light on various aspects of the question: disputes between the Metropolitan of Serres, Konstantinos Vafidis, the Greek Consul, Aristides Metaxas, and the Principal of the Serres' High School, Petros Papageorgiou.

It presents and comments on hitherto unknown documents, such as a report by Petros Papageorgiou on the organisation of the education, and documents of the Greek Consulate in Serres concerning the strife between community representatives in the town, which portend the «community question», that created so many problems.